

festivalová recenzia - **hlavný program**

DETI

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ DIVADLO

autorka recenzie: Martina Mašlárová

predstavenie na festivale Dotyky a spojenia:

26.6.2024 v Martine

Dedinskosť a detinskosť v našej náture

Inscenácia *Deti*¹ spája postavy a motívy z trojice poviedok Boženy Slančíkovej-Timravy *Nijakej radosti* (resp. *Žiadna radosť*), *U Kanátov* a *Márnosť všetko*. Dramatizátor a dramaturg Daniel Majling našiel kľúč, ako svet troch príbehov umne skombinovať do jedného. Pri rôznych slávnostných príležitostiach – kar, svadba, narodeniny, Vianoce a Veľká Noc – sa stretávajú raz v jednom, raz v druhom príbytku obyvateľa dediny Ábelová, sestry Mara Drozdíková a Anča Kanátová, Kanátkin syn Paľo, jeho druhá žena Zuza a jej malá dcéra, Drozdíkovej muž Drozdík aj jej neoficiálny druh Paľo Mišúr, a tiež suseda Zuza Vrapúchová, jej syn Jurko, sused Jano Grúnik a jeho syn, mladý Grúnik.

V tejto rodinno-susedskej bunke sa kumulujú charakterové neduhy, konflikty a túžby, ktoré sa v nepríjemne povedomých situáciách odrazu ako hnis z prasknutého vredu vyvalia na povrch. Príliš prostoreká a zároveň skúpa tetka, nepríjemná svokra, vzdorovitá nevesta, ujko alkoholik či nevďačné deti a medzi nimi škriepky, ohováranie, večná nespokojnosť s tým, ako sa správa ten druhý, závisť či potláčanie citov, to všetko sú schémy, ktoré by sme s veľkou pravdepodobnosťou poľahky našli aj vo vlastných rodinách či v širšom okolí. Príznačné je najmä to, že pôdorys prechodových rituálov prináša namiesto spoločného smútenia, rozjímania, zdieľania radosti či precítenia blízkosti opak – hádky, sklamanie, dezilúziu.

Koncentráciu napätia podporuje aj scéna Pavla Andraška, komorný priestor uzavretej izby, ktorá sa pomocou dverí a prestavby premieňa na jednu z domácností. Zájdené sivé steny, do polovice natreté nazeleno, starý drevený nábytok či elektrické rozvody ťahané po povrchu môžu evokovať inú dobu, ale v podobných nezrekonštruovaných interiéroch (viacgeneračných) rodinných domov žijú dodnes mnohí.

¹ Ponuku napísať festivalovú reflexiu o inscenácii *Deti* som napriek počiatočnému váhaniu prijala, hoci existuje niekoľko relevantných dôvodov, prečo som ju prijať nemala. O.i. som bola súčasťou tvorivého tímu inscenácie *Rozsobáše* v réžii Matúša Bachynca, ktorá v rovnakej sezóne spracovávala tie isté Timravine poviedky. Zároveň som akademickou kolegyňou režiséra Michala Vajdičku a spolupracovala som s dramaturgom Danielom Majlingom. Štáb festivalu, ktorý ma s ponukou oslovil, o týchto dôvodoch vie a ja sa pokúsim s vedomím tejto pozície reflektovať inscenáciu bez ohľadu na ne.

Hoci Daniel Majling na diskusii po predstavení hovoril o zámernom vrstvení rôznych historických období cez seba, súčasné prvky – moderná elektronika či pieseň Žijeme len raz, ktorá sa popri starších šlágroch ozýva z tušeného svadobného parketu –, mi predovšetkým evokovali stret súčasnosti so zakonzervovanou estetikou i étosom tejto society. V tomto zmysle funguje aj jazyk postáv, ktorý je miestami o čosi prirodzenejší, znie súčasnejšie ako v predlohe (zrejme aj vďaka hereckému interpretačnému vkladu), inokedy prekvapí archaickosťou zvlášť pri postavách, pri ktorých by sme skôr predpokladali prienik k dnešku (mladšia generácia – Jurko, Grúnik ml. či Zuza). Šťavnatá „timravovčina“, ktorú sa tvorcovia usilovali príliš nenarušiť, je však každopádne výrazným prvkom komiky inscenácie.

Práve humor je aspekt, cez ktorý je zaujímavé sledovať inscenáciu aj v kontexte dvoch predošlých kontaktov režiséra Michala Vajdičku a dramaturga Daniela Majlinga s Timravou. Reč je o mimoriadne úspešnej inscenácii *Všetko za národ* v DAB v Nitre (2008) a kriticky rozporuplnejšie vnímanom *Bále* (2014). Kritik Karol Mišovic konštatoval, že kým v *Bále* autorkin rukopis prekryla „javisková hrubozrnnosť a plytkosť“, *Deti* sú v tomto zmysle „priamym opakom“ predošlého titulu a Vajdička sa „viac sústredil na vnútorné než vonkajškové prostriedky“. Ja som, naopak, nachádzala medzi jedným a druhým titulom skôr paralely – najmä v rovine voľného vzťahu s predlohou (čo nie je a priori negatívum) a zvlášť v posune od irónie a sarkazmu predlohy viac k javiskovej karikatúre a fraškovitému humoru. Vonkajškovosť a prvoplánovosť komiky (na ktorú publikum, prirodzene, reaguje a preto sa na ňu o to viac tlačí) zároveň vnímam ako istú slabinu divácky určite obľúbenej a remeselne kvalitnej inscenácie, v ktorej režisér Michal Vajdička domyslel do detailu každú mizanscenu.

Ako naznačil aj český kritik Karel Král; nič proti fraške – nemusíme hneď opovržlivo krčiť čelo, keď si Emil Horváth škriabe zadok či keď sa telesnými tekutinami znečistí kabát. Karikatúrny strih niektorých postáv však z môjho pohľadu sploštuje ich vnútorný rozmer a redukuje ich na zbierku dedinských exotov. Ťažko napríklad starému Grúnikovi s prameňom mastných vlasov v čele, ktorého Jozef Vajda hrá ako prototyp bodrého, no intelektuálne jednoduchého robotníka s problémom nájsť v slovnej zásobe bežný výraz, dokážem veriť záverečné citové pohnutie, s ktorým sa lúči so starou láskou Zuzou Bosou. Podobne ma síce intelektuálne pobavilo, že Paľo Kanát – pre svoje mentálne schopnosti prezývaný ľoľo –, číta Kierkegarda (hoci dvadsať rokov tú istú stranu), no pôsobí to skôr ako dramaturgicko-režijná schválnosť a absurdný vtip (herecky vygradovaný v momente, keď sa Gregor Hološka donekonečna neúspešne pokúša vysloviť po česky slovo jedinec), než autentické ozvláštnenie Timravinej postavy. S motívom čítania Kierkegarda sa však celkovo narába zaujímavovo – postupne sa stáva zásterkou pre intímne chvíle Paľa a jeho Zuzy, tlmičom napätia a napokon jeho filozofický odkaz o dôležitosti „svätého puta“ zaznie v závere ako bodka za čiastočným zmierením Drozdíkovej a Kanátovej.

Fraškovitý rámec inscenácie prináša naozaj priehrštia hereckých gagov, ktoré zaručene rozosmievajú publikum. S výnimkou študenta VŠMU Benceho Hégliho stvárňujúceho Jurka Vrapúcha mal každý z hercov nemalý priestor pre svoju kreáciu. Z môjho pohľadu minimálne v martinskej repríze

dominovali ženské výkony – superlatívmi a cenami ovenčená Kamila Magálová ako Kanátová a jej náprotivok, Emília Vášáryová ako Drozdíková, ale tiež Diana Mórová ako do Grúnika zamilovaná vdova Zuza Vrapúchová a Rebeka Poláková ako Zuza, žena Paľa Kanáta, veľmi dobre balansovali na hrane komického a tragického rozmeru svojich postáv a o čosi plastickejšie než ich mužskí kolegovia narábali s vonkajším vykreslením charakterových črt a ich preháňaním. Rebeka Poláková napríklad intonáciou veľmi presne oddeľovala chlad vo vzťahu k svokre od až naivnej nehy adresovanej Paľovi. Diana Mórová zas pri ilustrácii túžby po Grúnikovi tlmila možnosti svojej expresivity a z postavy tak nespravila iba komickú figúrku. Naopak, fraškovitosť využil vo svoj prospech Daniel Fischer ako mladý Grúnik, ktorý aj vďaka maskovaniu (umelé zuby, vlasová „prehadzovačka“) naplno rozohral a skvelo pointoval vtipné momenty. Oblúk jeho postavy nie je v deji natoľko dôležitý, no hercovi sa podarilo aj hnev na otca, keď sa dozvedá o jeho nehrdzavejúcej láske k Zuze, aj zmierenie so situáciou pretlmočiť v duchu svojej štylizácie, no napriek tomu ľudsky.

Diskusia po stredajšom predstavení inscenácie *Deti*, ktorá mala v SND premiéru na sklonku minulej sezóny, odhalila zaujímavú skutočnosť. Diváci, ktorí videli inscenáciu opakovane, pozorovali, že jej vyznenie sa s odstupom času čiastočne premenilo. Od jej premiéry ju sprevádzali veľmi dobré ohlasy a je možné, že martinská repríza na mňa zapôsobila inak, než tie predošlé na mojich kolegov. Problém inscenácie však z môjho pohľadu spočíval najmä v tom, že po dlhých minútach rozohrávania bohapustej „srandy“ sa len ťažko dalo „prepnúť“ na dojímavý mód záveru, v ktorom sa Zuza Vrapúchová definitívne rozlučuje so starou láskou Grúnikom, Kanátová sa po porážke polepší vo vzťahu k neveste a napokon dokáže aj prekonať nedávnu urážku od umierajúcej sestry, ktorá ju pod vplyvom stareckej demencie už nespoznáva a umiera jej v náručí. Inscenácia tak pre mňa síce potvrdila univerzálnosť a nadčasovosť Timravíných pozorovaní, no zároveň opätovne ukázala, že je škoda ju „preonačovať“ na niečo, čím celkom nie je.